

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Csekő Ernő

Tárkányi Sándor – dr. Tárkányi Eszter:
Elfeledett soproniak. Arcok, sorsok,
áldozatok (Fejezetek a soproni zsidóság
történetéből), Sopron, 2014. 454 p.

Ünnepélyes külsőségek közt 2014. május 29-én nyílt meg az Új utcában az *Elfeledett soproniak* című kiállítás, amelynek gazdag kiállítási anyaga, közte az elkeszesztő bőségű fényképanyag, nagyon sok látogatót vonzott. A kiállítás vonzerejét növelte, hogy annak helyszínéül a középkori építésű zsinagóga belső terei szolgáltak, de azt fokozták a kiállítás rendezőinek újszerű, egyedi megoldásai is. Ezek közül mindenekelőtt az Új utca fölé, a kétoldali épületek homlokzatsora közt kifeszített napvitorlákat kell kiemelnünk, amelyeken a második világháború éveiben meggyilkoltak fényképei voltak láthatóak. A kiállításra a Holokauszt 70. évfordulója alkalmából került sor, így annak elsődleges feladata kétségtelenül a tragikus eseményekre való emlékezés, az áldozatok előtti főhajtás volt, de azokhoz kapcsolódóan az elmélyedés, magunkba nézés elősegítése is lehetett. Azonban a kiállítás szakmai rendezői, Tárkányi Eszter és Tárkányi Sándor olyan nagy volumenű munkát végeztek az anyaggyűjtés során, hogy a kiállítás túlnőtt azon funkcióján, hogy a soproni zsidóság – nagyobbik részének – elpusztítására figyelmeztessen mementóként, abból ugyanis egyúttal az egykor volt közösség élete is kibontakozott előttünk gazdag árnyalataiban.

A kiállítás anyagának bővített kötetbe rendezésével 2014 végén a soproni helytörténeti irodalom elmúlt évekbeli termésének egyik fontos és impozáns kiadványa jelent meg. A közel 450 oldalnyi teljes egészében kétnyelvű (magyar és angol) kötet már terjedelmével is jelzi, hogy itt többről van szó, mint egyfajta kiállítási katalógusról. E szép formátumú, tartalmas könyv joggal tarthat igényt arra, hogy a kiállítástól elvonatkoztatva, önálló, történeti tárgyú kötetként tekintsünk rá, saját jogon is recenzeáljuk. Annál is inkább, mert az így megszületett kötet nem csupán városunk múltja, története iránt fogékony közönség érdeklődésére, hanem szélesebb kör figyelmére is számot tarthat. S azáltal, hogy a szerzők a soproni zsidóság 20. századi történetét a hasonló feldolgozóktól eltérő módon, más megközelítésből dolgozták fel, munkájuk a város határán túl is fokozott figyelemre tarthat számot.

Bár adott esetben lehet olyan érzésünk, hogy a magyarországi zsidóság történetéről rendelkezésre álló történeti irodalom bőséges, ez csak megkötésekkel állja meg a helyét. Hiszen a bőségre vonatkozó benyomásunkat az a sajátos helyzet táplálja, hogy a zsidóságnak a honi kapitalizálódásban, modernizációban, s nem utolsósorban polgárosodásban játszott kiemelkedő szerepe miatt sok olyan munkával találkozhatunk, amelyek foglalkozik – akár kitüntetett mértékben – a zsidósággal, de a vizsgálódásaik fő fókuszában mégsem a zsidóság története áll, hanem a fentebb említett társadalmi folyamatok. Így viszont

jóval kisebb körre szűkül a számba vehető művek sora, ha olyan munkákat keresünk, amelyek egy-egy régió, megye, település zsidóságának történetét dolgozzák fel. E feldolgozások száma igazából csak a rendszerváltozást követően – több, egymástól bizonyos tekintetben független fejlemény pozitív összhatásaként – szaporodott meg. Azt megelőzően a vidéki zsidóság történetével foglalkozó könyvek ritkán láttak napvilágot, jellemzően egy-egy helyi közösség külföldre szakadt tagjának tollából. Vagy a szocializmus évtizedei alatt e téren kivételt képző hitközség-történeti sorozat, a *Magyarországi zsidó hitközségek monográfiái* részeként, amely kapcsán Scheiber Sándor, illetve Schweitzer József nevének említése nem kerülhető meg.

A méreteiben Sopronhoz fogható, jelentősebb vidéki városok zsidó közösségeinek történetét feldolgozó művek utóbbi években Egerre, valamint Zalaegerszegrre vonatkozóan születtek.¹ E két munka eredendően a történettudomány szempontjai, nézőpontjai felől közelít a vizsgált zsidó közösségekhez. A szerzők figyelme mindenekelőtt a zsidóságnak a város társadalmában betöltött szerepére, helyzetére, annak időbeli változására fókuszál. Így a jogi keretek alakulása – az emancipáció előrehaladása –, a demográfiai folyamatok, a zsidóságnak a város gazdasági, valamint kulturális életben betöltött szerepe, illetve a társadalmi mobilitás tárgyalása mellett a saját közösségi életüknek, így a hitközségi élet intézményesülésének bemutatása e kötetek fő tartalmi részei. Az egyes személyek elsősorban mint a város, vagy épp a zsidó közösség életében – egy-egy területen – fontos szereplők kerülnek a szemünk elé. De az egri zsidóság történetével foglalkozó kötetben, egy fejezet erejéig, részleteiben megismerhetünk néhány életutat is az ott közlésre került visszaemlékezések alapján. Nem feltétlenül a közösség legjelesebb, illetve legfontosabb szerepet játszó személyeiről van itt szó, hiszen a kötetbe kerülést elsősorban a perszonalitás, a személyesség szempontjai indokolják. Azaz olyan személyekről, családokról van szó, akikről memoár vagy napló maradt az utókorra.

A hivatkozott egri kötetben még csak tetten érhető személyesség, perszonalitás kiáradása jellemzi Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter könyvét. A soproni szerzők művében *A soproni zsidóság vázlatos története* – nagyon helyesen – alcímmé szelődül, és az *Elfeledett soproniak* főcím jelzi pontosan könyvük tartalmának fősodrát. Hiszen a kötet nagyobbik részében nem a soproni zsidó közösség időrendbe szedett, Sopron város, valamint az ország történelmébe illesztett történetéről olvashatunk, hanem e közösség egykor élt sok száz tagjának életéről, életútjáról. Egyfajta arcképcsarnok ez a kötet, amely a helyi zsidó közösség jelentős szegmenséről ad képet az itt olvasható 42 családtörténeti ismertető, valamint 17 személy életútja révén. Ugyanakkor nem klasszikus családtörténeti ismertetőkről van itt szó, legalábbis abban az értelemben, hogy nem a genealógiai pontosságú családfa megrajzolása az elsődleges szempont. Ennek megfelelően az ismertetések sem térnek ki egy-egy család valamennyi tagjára, nemzedékére. Sőt, érezhetően egy-egy család esteiben azok a személyek kerülnek előtérbe, akikről, akikről számos adat, illetve sokszor narratív forrás áll rendelkezésre, vagy épp leszármazottaktól illetve hozzátartozóktól

---

¹ Orbánné dr. Szegő Ágnes: *Egri zsidó polgárok*. Budapest, 2005.; Kapiller Imre – Paksy Zoltán: *A zalaegerszegi zsidóság története a betelepüléstől napjainkig*. Zalaegerszeg, 2014.

származó írásbeli, szóbeli adatközlés, valamint fénykép. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire fontos és elengedhetetlen részét képezi a könyvnek a fotóanyag. Nem a szöveg illusztrációjának funkcióját tölti be, hanem a kötet tartalmának fő hordozója. Ezt jelzi a fotóillusztrációk igen magas száma is: 506 fénykép található a kötetben! S bár ennek egy részét a korabeli könyvek, újságcikkek, hirdetések, tervrajzok, s egyéb iratok másolatai, valamint a tárgyalt családokhoz kötődő épületek fényképei adják, a fotóanyag döntő része a könyvben szereplő családok fotóiból, a tagjaikról egykor készült fényképekből tevődik össze. Több száz (!) korabeli fényképen az „elfeledett soproniak” jelennek meg a szemünk előtt. Fiatalok, idősek, illetve gyermekek. Beállított képen, közelképen, csoportképen vagy zsánerképen. Jelentősebb részük családi körben, kisebb részük munka-, iskola- vagy épp katonatársak körében. Elfeledett soproniak, elfeledett szomszédaink² – e páratlan gazdagságú fényképanyagával a kötet nem csupán a soproni zsidó közösség egykor volt virágzó életéről ad számot, hanem, amint írásom elején kiemeltem: a Holokauszt borzalmára emlékeztet. Nem oly módon, hogy annak szörnyű történetét és tényeit eleve-nítené fel, hanem „csak” annyiban, hogy a könyv megannyi – egyúttal látható – szereplő-jénél olvashatjuk, hogy megölték, vagy odaveszett Auschwitz, Birkenau, Bergen-Belsen, Dachau lágereiben.

A könyvet végigolvasva, de akár csak végiglapozva, az embernek az az érzete támad, hogy azok a családok kerültek a kötetbe, amelyekről a szerzőknek sikerült képeket felkutatniuk. De a könyv jegyzetapparátusát áttanulmányozva kitűnik, hogy voltak a műből kihagyhatatlannak tetsző családok, személyek, mint például a Pollák család – Pollák Miksa főrabbiával, és Pap Károly íróval -, vagy épp Kerpel Jenő író, akiknek a kötetben közölt fényképeire közgyűjteményekben (e példákban: Magyar Nyelvterületről Származó Zsidóság Emlékmúzeuma, Izrael; Soproni Evangélikus Levéltár; Petőfi Irodalmi Múzeum) találtak rá a szerzők. Míg más családok kapcsán a magántulajdonban megőrzött fotóhagyatékok tették lehetővé – szerencsére igen sokszor – az előbb említettekhez képest bőségebb számú és informatívabb fényképanyag közzétételét. Szerencsére a sok viszontagság közt megőrz(őd)ött fényképekkel együtt más forrásanyag is segítette a szerzők munkáját. S ha iratlemlékek sem maradtak fenn, akkor a fényképek őrzői, azaz a leszármazottak, rokonok szolgáltak adattal, információval a fotókon szereplőkről. A szöveget olvasva az ember sokszor érzi is, hogy melyik családnál, annak is mely családtagjainál állt rendelkezésre az egész életutat, vagy annak egy részletét igen adatoltan megvilágító narratív forrás (visszaemlékezés, feljegyzés, írásbeli, szóbeli adatközlés).

Az előbbieken nem először szóltunk a magántulajdonban lévő forrásanyag fontosságáról, amiképp a túlélők, de akár a leszármazottak és hozzátartozók által is megőrzött személyes emlékek nélkülözhetetlenségéről. A kötet szerzői az anyaggyűjtés során ugyan jelentős levéltári kutatást is folytattak, gyakorlatilag számos, a téma szempontjából közele-tű forrást is felhasználva, mindeneke-lőtt a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárából, a Magyar Zsidó Levéltárból és a Soproni Zsidó

² Amint azt Tárkányi Sándor más munkáiból tudjuk, koncepciójuk kialakításában segítségükre volt az emlékévk legkitűnőbb kiállítása, amelyet Gyekiczki András rendezett Pápan Elfeledett szomszédaink címmel.

Hitközség irattári anyagából, azonban csak levéltári forrásbázison ezt a kötetet, ezzel a tartalommal nem lehetett volna – még oly kitartó, évtizedes kutatással sem – létrehozni. A szerzők épp azáltal végeztek hiányt pótló, egyúttal jelentős értéket teremtő munkát, hogy kitartó munkával felkutatták a világ számos részére szétszóródott egykori soproniakat, azok leszármazottait, s tőlük számos forrást, emléket, adatot, s információt tudtak vizsgálódásukba bevonni. Mindez igen nagy munkát, szervezőkészséget igényelt, illetve feltételezhető, hogy annak sikerességét közösségi összefogás is segítette. Ennek eredményeként pedig létrejött egy fontos kötet, amely bizonyos tekintetben e közösség önreprezentációjának is tekinthető.

